

КОЛИ ДИТИНА

У колі сім'ї

СТАЄ

ДОРΟΣЛОЮ...

КОЖЕН з нас, гадаю, зможе навести приклад, — і не один, — коли слухняна, чуйна, ласкава дитина, ставши підлітком, раптом різко змінюється, до того ж далеко не на краще. Чому?

Практика психотерапевта переказала мені: подібне трапляється, як правило, через неправильне виховання юної істоти в сім'ї. Як часто засліплені батьківською любов'ю до своєї дитини, ми прагнемо звільнити її від будь-якої домашньої роботи: мовляв, нехай краще пограє, ще напрацюється. Минає час, дитина дорослішає. Ось їй уже тринадцять, чотирнадцять років. Вона давно звикла до свого особливого, привілейованого становища в сім'ї, і займатися чимось по господарству вважає для себе принизливим. І скільки б ми не вимагали, щоб син чи донька стали нам помічниками, докорами цього не досягти. Бо в нашій дитині немає головного — любові до праці, навички щось робити, бути комусь корисною.

Підлітковий, або, як ще його називають, перехідний вік має, звичайно, свої особливості, отже, варто розглянути їх окремо. Я спробую на прикладах з практичного досвіду психо-педагогічної роботи довести, що багато рис підлітка при вмілому підході не тільки не ускладнюють, а навпаки — полегшують його виховання і навіть перевиховання.

Які ж це особливості? Насамперед підвищене самолюбство. Давайте поглянемо, як то кажуть, на зворотний бік цієї риси характеру вашого тринадцятирічного сина, яка завдає стільки клопотів. Адже самолюбство це означає, що хлопцю не байдуже, як ставляться до нього інші. Якщо хлопець чи дівчина ліниві, неслухняні, у них, безумовно, вистачає неприємностей і в школі, і вдома. Всюди ними незадоволені, скрізь їх картають. Звичайно, подібне становище будь-кому неприємне, хоча, може, вголос, він у тому і не зізнається.

Ви йому дорікаєте:
— Ну й нероба виріс із тебе! Двієчник нещасний! Над тобою весь клас сміється...
— Хай собі сміється, — сердито бурчить син. — Дуже мені потрібна та школа...

Ви за голову хапаєтесь:
— Вже й школа йому не потрібна!

А лякатись, я вважаю, саме й не треба. І вірити цим сердитим словам теж не слід, тому, що, як правило, це лише слова. Бо й куди йому дітися, вашому йоржистому підліткові, крім школи та дому? Тут проходить майже все його життя.

Майже в кожного підлітка є улюблений герой, якого він прагне наслідувати. Тож надзвичайно важливо, щоб захоплювався він тими фільмами і книгами, де діють благородні, мужні, красиві душею герої! І хіба ж не педагоги та батьки повинні передусім допомогти в цій справі, запропонувавши відповідну книгу або доставши квиток на цікавий спектакль чи фільм?

Підліток значно більшою мірою, ніж дев'яти-десятирічна дитина, здатний глянути на себе збоку, критично, порівняти себе з іншими людьми. Він може визнати, що якихось хороших якостей, рис характеру йому бракує, може навіть сам почати себе перевиховувати, загартовувати свою волю, виробляти характер. Усі ці риси підлітка, прагнення до самовиховання, що з'являється в нього, звичайно, можуть дуже допомогти нам, дорослим. Тому найперше і найважливіше завдання — досягти того, щоб він сам захотів змінитися, відчув гостру потребу в цьому.

Як це зробити?

Трапляється, що хороша книга або кінокартина можуть здійснити справжній переворот у дитячій душі. А іноді вистачить вчасно відверто і щиро поговорити, щоб неясне, неусвідомлене незадоволення собою, своїм становищем у школі і вдома оформилося у підлітка в твердий намір: «Постараюсь стати кращим (чи кращою), позбавлюсь таких-то недоліків...»

Якщо, наприклад, ви тількино посварилися з сином, якщо ви роздратовані, а він — збуджений, — краще і не починайте серйозної розмови, бо тільки зіпсуєте справу. Треба вибрати хвилину, відповідну і для вас, і для хлопця, коли він буде відвертим і довірливим, зможе спокійно вислухати вас, разом з вами дійти якогось рішення. Ні в якому разі, безумовно, не можна під час такої розмови картати хлопця, ображати його.

Не хотілося б, шановні читачі, аби у вас склалося враження, ніби ми радимо вдаватися до якихось «психологічних хитрощів» у спілкуванні з дітьми. Таку фразу, мовляв, можна сказати, а таку — ні. Та, власне, ніяких особливих хитрощів тут і немає. Просто треба і поважати підлітка, і вірити в нього. Тоді ви весь час відчуватимете, як він сприймає ваші слова, а отже, не вразите його самолюбство необдуманим, необережним, випадковим словом, не підірвете його віру у власні сили, а навпаки, підтримаєте її.

...Отже, удвох із сином ви вирішили, що необхідно якимось змінювати його життя: і двійки треба виправляти, і вдома слід більше допомагати, більше читати книг. Але поки що це — тільки бажання, добрі наміри. А що ж конкретно слід зробити, щоб допомогти однакові отак одразу, просто з сьогоднішнього дня розпочати жити по-новому? Адже йдеться про перевиховання тих підлітків, у яких погана поведінка, лінощі, безвідповідальність та інші небажані риси характеру розвинулися тому, що їх надмірно опікали. Виправити становище можна, як на мою думку, одним шляхом: негайно відмовитися від надмірної опіки.

Проте організувати «нове життя» власними силами, без вашої участі, він ще звичайно не зможе, а тому ваша відверта розмова з ним неодмінно повинна закінчитися якимись конкретними рішеннями. Хай хлопець, приміром, складе план, в якому передбачить час, необхідний і для шкільних справ, і для допомоги вдома, і для відпочинку. Порадьте йому виділити дві-три головні справи, за виконання яких він має відповідати передусім.

Перевиховання — процес тривалий і нелегкий. Не можна забувати, що дитина протягом певного часу поведилася неправильно, що в неї вже виробилися деякі навички, своєрідний психологічний стереотип неслухняності, який тепер доводиться змінювати. Зміни ці, звичайно, настануть не одразу. Будуть успіхи, будуть і невдачі. А найменша невдача з огляду на підвищену чутливість підлітка може підірвати його віру в себе, отже, й інтерес до справи самовиховання в нього зникне. Тому треба виявити і терпіння, і розумну наполегливість. І ніколи не забувати, що основа всього — ваші щирі й добрі взаємини з дітьми, власна ваша поведінка. Це — головне.

В. СКУМІН,
психотерапевт, кандидат медичних наук.